

JANEZ DOLENC

KOŠNJA NA STAREM VRHU

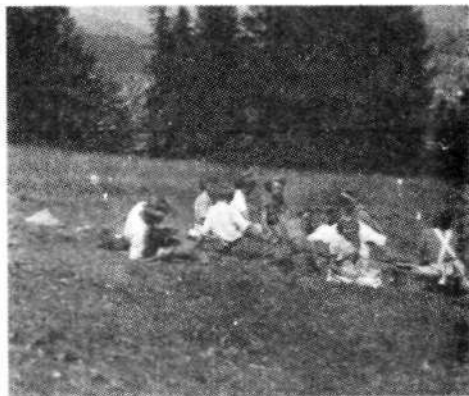
V predlanskih LR smo spoznali pastirovanje na Starem vrhu, na tako imenovani Gmajni, ki je bila skupni pašnik kmetom iz Četene Ravni in Zaprevala. Toda kmet Martinšek iz Zaprevala ni bil vključen v to pašno skupnost, ker mu je bil že davno dodeljen vrhnji del Gmajne, znan pod imenom Kot, v privatno last.

Kot sega skoraj do vrha Starega vrha in je najlepši del Gmajne, kjer je v maju vse rumeno od arnike, v avgustu pa dozoreva veliko brusnic in borovnic, ob robu gozda tudi malin. Od tod, na nadmorski višini okrog 1200 m, je ob lepem vremenu veličasten razgled skoraj po vsej Gorenjski. Proti severu vidimo Selško dolino z Ratitovcem in Jelovico, zadaj pa gorenjske velikane od Storžiča do Triglava. Bolj desno so Šmohor, Šentjošt in Križna gora, zadaj Sorško polje in Kamniške Alpe. Če je čisto ozračje, je mogoče videti vlak na Sorškem polju kot drobno igračko. Škofjo Loko in Ljubljano zakriva Lubnik, desno je Gabrška gora, bolj zadaj Tošč in dalje desno vsa Poljanska dolina z Malenskim in Žirovskim vrhom, nad njo pa sivi velikan Blegoš.

V tem Martinškovem Kotu je pašo zamenjala košnja enkrat na leto, in sicer ob koncu julija. Gospodar Marinšek je navadno naprosil kosce prvo nedeljo po svetem Jakobu (25. julija), ko je bilo vaško žegnanje. Povedal jim je, katerega dne naj pridejo na Stari vrh, če bo le primerno vreme za košnjo. Naprosil je štiri do pet koscev in približno toliko grabljic, ki jim po domače rečejo »grabljivkne«.

Kosci na Martinškovi senožeti na Starem vrhu (1217 m)
Foto J. Dolenc 1952

Kosci in grabljivce pri južini na Starem vrhu
Foto J. Dolenc 1952

Vlake so poseben voz za vožnjo sena s Starega vrha
Foto J. Dolenc 1952

Kosci so se zbrali, ko se je zdanilo in je pokukalo sonce izza Grintavca. Gospodar je prinesel češnjevo žganje in hlebec kruha. Vsak kosci je zvrnil »štamperl« žganja in ga »zataknil« s koscem kruha. Potem so z oslo nabrusili že prejšnji dan dobro sklepane kose in zarezali v rosno travo; najprej gospodar, ki je pazil na mejnike, za njim pa so zarezali »rodovnice« (redi) še ostali.

Okrog sedmih so prišle grabljice, čedno oblečene in s pripetim šopkom iz nageljna, roženkravta in rožmarina. Prinesle so grablje in košaro s kosilom za kosce: ajdovi žganci, zabeljeni z ocvirki. Poleg loncev je bil v košari tudi šopek za vsakega kosca. Ko so se kosci zbrali h kosilu, so vsakemu pripelle šopek za klobuk ali na srajco. Prinesle so tudi sadni mošt — tepkovec za gašenje žeje. Potem so šle takoj na delo: razstiljale so rodovnice, pograbile travo ob robu senožeti in izpod dreves, kjer bi se zaradi sence slabo sušila.

Po kosilu so kosci nadaljevali s košnjo, vendar je bilo delo težje: zaradi sončne pripeke je rosa izginila in na kosah se je začel nabirati in strjevati sok pokošenih rastlin, ostrina kose se je skrhala in treba jo je bilo sklepati ponovno in dobro nabrusiti. Tudi žeja se je vedno bolj oglašala in kosci so se vedno bolj zatekali k posodi z moštom. Okrog enajstih so grabljice šle obračat prejšnji dan pokošeno travo, da bi popoldne bila dovolj suha za spravilo.

Opoldne je gospodinja prinesla južino v jerbasu: običajno je pripravila ješprenj s prekajenim mesom in ajdove štruklje. Vsi so posedli okrog skupne skledе in jed obilno zalivali z domačim moštom. Šalili so se in smejali, po južini pa so si nabriti kosci dostikrat vzeli staro pravico grabljice »valati«. Fant je nenadno zgrabil dekle in se zakotatil z njo med obćim smehom po bregu navzdol.

Sicer pa je bila po južini urica počitka, vse je pleglo v senco in dremalo. V tem času so s konjem pripeljali na senožet čuden voz, imenovan »vlake«: spredaj je imel kolesa, zadaj pa je drsal po tleh. Konja so izpregli, vlake pa pripravili za nakladanje sena.

Počitka je bilo konec, moški so začeli s trirogelnimi lesenimi vilami seno pehati skupaj, ga ravnati v plasti in nakladati na vlake. Eden od moških je na vozu ravnal in tlačil plasti sena. Ženske so grabile in tudi pomagale nakladati.

Nakladanje sena na vlake,
zadaj levo Jelovica
Foto J. Dolenc 1952

Ko je bil voz visoko naložen, so ga moški povezali z žrdjo, ženske pa so ga ograbile, da med vožnjo ne bi odpadalo preveč senenih bilk. Nato so vpregli konja in odpeljali po senožeti navzdol, zaradi strmine so morali voz podpirati, da se ne bi prevrnil. Seno so peljali na domači skedenj. Za prvim vozom so začeli nakladati drugega in tako naprej vse do malice.

Malica je bila okrog petih popoldne: svež, v domači peči spečen kruh, klobase v zaseki, mošt in žganje. To zadnje je nekaterim stopilo v glavo in so spet skušali »valati« grabljice, smeh in vriski so odmevali po senožeti.

Po malici so moški spet prijeli za kose, ki jih je najstarejši kosec dobro sklepal. Grabljice so spet razstiljale pokošeno in grabile, dokler se ni popoldan nagnil proti večeru in je sonce zatonilo za Blegoš. Kosci in grabljice so odšli navzdol na pol ure trajajočo pot proti Zaprevalu, kjer je gospodinja že pripravila večerjo, dobro zabeljeno kašo ali mešto. Po večerji je gospodar nekaterim izplačal dnino, drugi pa so obljubili, da bodo prišli še naslednjega dne na Stari vrh.

Med kosci na Starem vrhu sem bil dvakrat, leta 1951 in 1952, še kot študent slavistike. Kot kmečki sin nisem mogel dobiti štipendije, zato sem med počit-

Seno je naloženo, kobila
Linda je zaprežena in pre-
voz proti Zaprevalu se lah-
ko prične
Foto J. Dolenc 1952

Zbrani kosci in grabljice na
Starem vrhu 30. julija 1952,
zadaj Lubnik
Foto J. Dolenc 1952

nicami opravljal vsa kmečka opravila ne samo na domači kmetiji, ampak sem šel tudi v dnino ali po domače »tabrh«, da sem vsaj nekaj sam zaslužil za šolanje. Ker je tedaj s podeželja že odšlo veliko ljudi v tovarne, je koscev manjkalo in tako je tedanji gospodar na Martinškovem gruntu Tomaž naprosil tudi mene.

Obakrat je košnja na tej »sončni višavi« bila zame lepo doživetje. Posebno lepo je bilo 30. julija 1952, ko je gospodar Tomaž povabil kot kosce še svoje brate Janeza, Naceta in Viktorja, ki so bili že poročeni na druge kmetije. Grabljice pa so bile ženi dveh bratov, Tomaževa sestra Tončka in njevovi mladi nečakinji Marjanca in Anica. Posebno šaljiv je bil najstarejši kosec Janez, ki je rad vriskal in pel, zapomnil sem si njegovo štirivrstičnico:

Pa kak lušno je blo,
ko sn lubico imou —
pa kak lušno je zdej,
ko sn lubice frej!

Vsem koscem so grabljice prinesle lepe šopke. Meni ga je pripela Marjanca in še sedaj hranim posušeni vršiček rožmarina kot spomin na ta dan. S seboj sem imel tudi izposojeni fotoaparater in posnel sem nekaj fotografij, ki sicer niso najboljše uspele, a so zanimiv dokument tega lepega dne. Bolje so mi uspele fotografije leta 1956, a takrat nisem bil pri košnji, prišel sem samo fotografirat nakladanje in spravlanje sena.

Leta 1952 smo po končani košnji na večer zavili v 100 metrov niže ležečo kočo na Starem vrhu (odprta jeseni 1950), kjer je gospodar Tomaž naročil nekaj litrov vina. Ker so bili vsi Martinškovi dobri pevci, se je kmalu oglasila pesem. Najprej Janezova najljubša »Zakrivljeno palico v roki«, potem pa še mnogo drugih. Meni je najbolj ugajala stara pesem o velesovski nunci z arhaičnim besedilom in otožno slovesnim napevom, zato sem si jo zapisal in jo objavljam tako, kot sem jo slišal:

Stoji, stoji tam pod goro
en kloštrček Velesovo,
v njem prebiva nunc devet,
še lepših mlajših je deset;
med njimi lepa Uršika,
najlepša nunca kloštrska.

Anzel pod kloštrom je oral,
to drobno deteljco je sjal.
Urška je s kloštra gledala,
zlat prstan z roke snemala.
Anzel jo ugleda, ostrmi,
tako ji pravi, govori:

»Le doli, doli Uršika,
najlepša nunca kloštrska!«
»Ne smem, grem vprašat gvišnico,¹
če mi drlajba² al pa ne,
če mi drlajba al pa ne
za eno urco al pa dve...«

Ta velika nuna jo svari,
tako ji pravi, govori:

»Nikar, nikari, Uršika.
k si najlepša sestra kloštrska!
Tvoj ženin bode Jezus svet,
krvavih ran on ima pet!«

»Vzela bodem oster meč,
zabodla ga v srce prec.
da bode tekla rdeča kri,
da se bojo starši špeglali,³
k me niso dali v klošter svet,
ko sem bla stara sedem let.
Zdaj sem že stara dvajset let,
pa sem že zvedla, kaj je svet!«

Opombe k pesmi

¹ *gvišnica* ali *ta velka nuna* je samostanska prednica

² *drlejba* pomeni dovoli iz nem. erlauben — dovoliti

³ *špeglati se* je tu v pomenu očitati si, beseda je iz nem. spiegeln — zrcaliti se, odsevati

Zusammenfassung

DIE HEUERNTA AUF STARI VRH

Der Autor beschreibt die Mahd auf Stari vrh (1217 m) im Bergland von Škofja Loka. Vor allem zeigt er das Vorgehen an einem Tag einer solchen Heuernte auf der Bergheuwiese des Bauern Martinšek aus dem Dorfe Zapreval: die Arbeit der Mäher und die der Recherinnen, das Einbringen des Heus, die bäuerliche Verköstigung und einige Bräuche bei der Arbeit. Bei solchen Heuernten wirkte der Autor in den Jahren 1951 und 1952 selbst mit. In dieser Form blieb die Mahd nur noch gute 10 Jahre erhalten. In den Jahren 1952 und 1956 nahm der Autor einige Fotos über diese Tätigkeit auf und schrieb auch das alte Volkslied Velesovska nunica (Das Klosterfrauen von Veselovo) nieder.